

## СТАНДАРТИ ОЕСР З ОБМІНУ ПОДАТКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ДЛЯ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

**Монаєнко Антон Олексійович,**

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,  
головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень  
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз  
Національної академії наук України



У статті автор розкриває стандарти Організації економічного співробітництва та розвитку з обміну податковою інформацією, а також їх значення; аналізує окремі положення Модельної конвенції ОЕСР щодо податків на доходи та капітал, рекомендовані ОЕСР принципи обміну податковою інформацією, особливості розкриття банківської таємниці при обміні податковою інформацією, а також досвід окремих країн у підходах до розкриття банківської таємниці, поширені схеми ухилення від сплати податків, їх етапи та наводить приклади. Також автором приділяється значна увага аналізу видів обміну податковою інформацією за стандартами ОЕСР. Крім того, зазначається, що стандарти ОЕСР є частиною права ЄС і імplementовані у відповідні директиви та регламенти ЄС.

У статті також зацентовано увагу на нових методах підвищення ефективності обміну податковою інформацією, деяких проблемних моментах міжнародного податкового співробітництва, пропозиціях щодо удосконалення міжнародного співробітництва податкових органів різних країн. Автор аргументує, що стандарти ОЕСР з обміну податковою інформацією сприяють підвищенню прозорості міжнародного оподаткування та протидії ухиленню від сплати податків. Зазначається, що застосування розглянутих у статті стандартів ОЕСР значно ускладнює використання офшорних юрисдикцій для ухилення від сплати податків, різних методів податкового шахрайства, що дозволяє країнам наповнювати доходну частину своїх бюджетів та мінімізувати їх втрати, а також фактично відмовитися від жорсткої банківської таємниці, що призводить до зменшення так званих «податкових гаваней». У статті наводяться різноманітні приклади схем ухилення від сплати податків та обміну податковою інформацією. Також автором зазначається, що у світі ще залишаються країни, які досі не приєдналися до стандартів ОЕСР або імplementують їх із значною затримкою, що дає можливість недобросовісним платникам податків до здійснювати шахрайську практику.

**Ключові слова:** податкова інформація, ухилення від сплати податків, міжнародне оподаткування, прозорість, обмін, махінація, схема, платник податків.

### **Monaïenko Anton. OECD standards on exchange of tax information to combat tax evasion**

The article is dedicated to the Organization for Economic Cooperation and Development standards on the exchange of tax information, as well as their significance; the author analyzes some provisions of the OECD Model Convention on Taxes on Income and Capital, the principles of exchange of tax information recommended by the OECD, the features of disclosure of bank secrecy when exchanging tax information, as well as the experience of some countries in approaches to disclosure of bank secrecy, common tax evasion schemes, their stages and gives examples. The author also pays considerable attention to the analysis of types of exchange of tax information according to OECD standards.

The article also focuses on new methods for increasing the efficiency of tax information exchange, some problematic aspects of international tax cooperation, and proposals for improving international cooperation between tax authorities of different countries. The OECD standards on the exchange of tax information contribute to increasing the transparency of international taxation and combating tax evasion, which has significantly complicated the use of offshore jurisdictions for tax evasion, allowed countries to divert huge amounts of tax revenues to their

*budgets and reduce budget losses associated with tax evasion, and have also effectively forced many jurisdictions to abandon strict bank secrecy, and some countries that were previously considered «tax havens» were forced to adapt their legislation. The author provides various examples of tax evasion schemes and tax information exchange. And in general, the OECD standards on the exchange of tax information have significantly increased the level of transparency in the field of international taxation and have contributed to strengthening international cooperation. However, some countries and jurisdictions have not yet joined the OECD standards or are implementing them with a delay. It leaves loopholes for unscrupulous taxpayers, there are also high costs of implementing and administering the standards, and increased reporting requirements create an additional burden on financial institutions.*

**Key words:** tax information, tax evasion, international taxation, transparency, exchange, fraud, scheme, taxpayer.

**Вступ.** Під час різноманітних криз та посилення глобалізаційних економічних процесів світові держави зосередили свої зусилля на посиленні справляння податків та зборів, а також на протидії функціонуванню різноманітних схем ухилення від сплати податків. Одним із вирішальних елементів досягнення цієї мети є можливість держави отримувати від іноземної держави інформацію про платників податків, які здійснюють економічну діяльність за кордоном.

Однією з найпоширеніших форм міжнародного податкового співробітництва у протидії ухиленню від сплати податків є обмін податковою інформацією між податковими органами різних країн.

Метою статті є визначення та характеристика стандартів ОЕСР з обміну податковою інформацією для протидії ухиленню від сплати податків

**Результати.** Дослідженням окремих питань правової регламентації міжнародного оподаткування здійснили такі українські вчені, як: Васильєв М., Назарова Г.; Гриненко Ю., Гриненко І.; Калач Г., Корінь І.; Олейнікова Л., Долженко І.; Стеблянка А., Верещака Я.; Кобильнік Д., Однорог Д.; Сакун О.; Бахмач А. та інші.

Потреба держав у взаємній допомозі у сфері оподаткування швидко зростає під час розвитку глобалізаційних процесів, активізації міжнародної торгівлі. Як наслідок відбувається посилення мобільності платників податків, збільшення кількості їх транскордонних транзакцій, що ускладнює державам належне визначення розмірів податкових зобов'язань. Ці зростаючі труднощі впливають на функціонування систем оподаткування та спричиняють подвійне оподаткування, яке саме по собі сприяє податковому шахрайству та ухи-

ленню від сплати податків. У цих умовах одна держава не може керувати своєю системою внутрішнього оподаткування без отримання відповідної інформації від інших держав.

Метою обміну податковою інформацією між податковими органами іноземних держав є встановлення фактів застосування положень угоди про податки на доходи і капітал; встановлення наявності права у платника податків на зниження ставки податку на роялті, які він отримав, щоб забезпечити правильний розподіл прибутку між взаємозалежними компаніями; допомога одній з Договірних Держав у забезпеченні дотримання положень внутрішнього податкового законодавства; надання взаємного сприяння податковим органам у виявленні фактів порушень податкового законодавства, боротьбі з подвійним оподаткуванням та протидії ухиленню від сплати податків.

Стандарти Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) з обміну податковою інформацією є важливим інструментом у протидії ухиленню від сплати податків та забезпечення прозорості у міжнародному оподаткуванні. Основні значення цих стандартів є наступними:

- Прозорість у податкових питаннях: ОЕСР сприяє створенню системи, де податкова інформація про платників податків доступна податковим органам країн ОЕСР. Це зменшує можливість приховування доходів у юрисдикціях із низьким рівнем податкового регулювання.

- Автоматичний обмін податковою інформацією (CRS): єдиний стандарт звітності (Common Reporting Standard, CRS) є ключовим інструментом, завдяки якому фінансові установи обмінюються інфор-

мацією про рахунки іноземних громадян. Це дозволяє урядам отримувати дані про активи, доходи та інші фінансові показники своїх резидентів за кордоном.

- Протидія ухиленню від сплати податків: стандарти спрямовані на скорочення можливостей використання офшорів та інших механізмів для приховування доходів або уникнення від сплати податків.

- Багатосторонній підхід: стандарти ОЕСР базуються на багатосторонніх угодах, таких як, зокрема, Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах. Це забезпечує єдині правила гри для всіх країн ОЕСР.

- Покращення податкового адміністрування: використання єдиних стандартів обміну податковою інформацією дозволяє податковим органам швидше і ефективніше отримувати необхідні дані, що спрощує їх контроль за сплатою податків і підвищує ефективність їх адміністрування.

- Захист інформації: стандарти також передбачають заходи щодо захисту конфіденційності та безпеки переданої податкової інформації, щоб уникнути певних зловживань нею або несанкціонованого доступу до неї.

Обмін податковою інформацією передбачається більшістю угод (конвенцій) про уникнення подвійного оподаткування та регулюється положеннями статті 26 Модельної конвенції ОЕСР щодо податків на доходи та капітал (OECD Model Tax Convention on Income and on Capital 2010 [5]) та Модельної конвенції ООН про уникнення країнами, що розвиваються. Проте, є ще декілька правових інструментів, які регламентують обмін податковою інформацією, зокрема, багатосторонні чи двосторонні угоди про обмін інформацією; двосторонні угоди про взаємну допомогу; угоди про уникнення подвійного оподаткування щодо податків на доходи та капітал; Директива Ради 2011/16/ЄС від 15 лютого 2011 року про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування та скасування Директиви 77/799/ЄЕС; спільна Конвенція Ради Європи та ОЕСР щодо надання взаємного адміністративного сприяння з податкових питань.

Так, наприклад, вказана Директива 2011/16/ЄС встановлює правила та процедури, відповідно до яких держави-

члени повинні співпрацювати для цілей обміну інформацією, що має значення для адміністрування та забезпечення виконання національного податкового законодавства держав-членів; встановлює положення щодо обміну інформацією за допомогою електронних засобів, а також правила та процедури, згідно з якими держави-члени та Єврокомісія мають співпрацювати в питаннях координування та оцінювання; застосовується до всіх податків будь-якого виду, які стягуються державою-членом або територіальними чи адміністративними одиницями держави-члена, у тому числі місцевими органами, або від їх імені [1]. Крім того, стандарти ОЕСР імплементовані у право ЄС, зокрема, у директиви та регламенти, вони є частиною права ЄС.

Стаття 26 Модельної конвенції ОЕСР щодо податків на доходи та капітал передбачає найбільш поширену правову основу для двостороннього обміну податковою інформацією. Так, відповідно до частини 1 цієї статті компетентні органи Договірних Держав обмінюються такою інформацією, яка є передбачувано важливою для виконання положень цієї Конвенції або для адміністрування чи виконання національних законів щодо податків будь-якого виду та опису, що застосовуються від імені Договірних Держав або їх політичних підрозділів чи місцевих органів влади, оскільки оподаткування згідно з нею не суперечить Конвенції. Обмін інформацією не обмежується статтями 1 і 2 [5].

Відповідно до частини 2 статті 26 Модельної конвенції будь-яка інформація, отримана згідно з пунктом 1 Договірною державою, розглядатиметься як таємна так само, як інформація, отримана згідно з внутрішнім законодавством цієї держави, і розкриватиметься лише особам або органам (включаючи суди та адміністративні органи), які мають відношення до оцінки або стягнення, примусового виконання або судового переслідування, розгляду апеляцій щодо податків, зазначених у параграфі 1, або нагляду за вищезазначеним. Такі особи або органи мають використовувати інформацію лише для таких цілей. Вони можуть розкривати інформацію під час відкритих судових розглядів або в судових рішеннях [5].

Відповідно до частини 3 статті 26 Модельної конвенції в жодному разі положення пунктів 1 і 2 не повинні тлумачитися як такі, що покладають на Договірну державу зобов'язання [5]:

а) здійснювати адміністративні заходи, що суперечать законам і адміністративній практиці цієї або іншої Договірної Держави;

б) надавати інформацію, яку неможливо отримати згідно із законодавством або в ході звичайного адміністративного процесу цієї або іншої Договірної Держави;

с) надавати інформацію, яка б розкрила будь-яку торгівлю, бізнес, промислову, комерційну чи професійну таємницю або торговий процес, або інформацію, розголошення якої суперечило б державній політиці (публічному порядку).

Відповідно до частини 4 статті 26 Модельної конвенції якщо інформація запитується Договірною державою відповідно до цієї статті, інша Договірна Держава використовує свої заходи зі збору інформації для отримання запитуваної інформації, навіть якщо ця інша Держава може не потребувати такої інформації для своїх власних цілей оподаткування. Зобов'язання, що міститься в попередньому реченні, підлягає обмеженням пункту 3, але в жодному разі такі обмеження не повинні тлумачитися як дозволи Договірній Державі відмовитися від надання інформації лише тому, що вона не має внутрішнього інтересу в такій інформації [5].

Метою обміну податковою інформацією є необхідність використання отриманих податковими органами відповідної держави даних під час застосування положень відповідного міжнародного договору чи положень національного законодавства. При цьому інформаційний обмін поширюється виключно на дані щодо податків, передбачених цим міжнародним договором.

Обмін податковою інформацією ґрунтується на базових принципах, рекомендованих ОЕСР, які полягають у наступному:

1. Прозорість. Прозорість є ключовим елементом ефективного податкового регулювання. Країни повинні забезпечувати доступ податкових органів до необхідної інформації, включаючи дані про кінцевих бенефіціарів, фінансові операції та доходи резидентів. Юрисдикції мають впроваджу-

вати правила для зберігання, доступу та передачі податкової інформації згідно зі стандартами ОЕСР.

2. Недопущення безконтрольного збору інформації [3, с. 128] означає, що податкові органи мають право запитувати в іншій держави-учасниці Модельної Конвенції ОЕСР (за згодою) інформацію стосовно конкретного платника податків за період, що охоплюється податковою перевіркою, і не виходити за межі певного податкового правопорушення. Наприклад, компанія «С» заснована в державі «С», держава «А» просить державу «С» надати список усіх акціонерів компанії «С», які є резидентами держави «А», а також інформацію про всі виплати дивідендів на користь цих акціонерів. Держава «А» вказує, що компанія «С» здійснює комерційну діяльність на території держави «А» і тому в цієї компанії можуть бути акціонери, які є резидентами держави «А».

Відповідно до статті 26 Модельної конвенції ОЕСР інформація, що запитується, повинна мати відношення до забезпечення дотримання положень податкового законодавства. Наприклад, податкові органи держави «С» проводять податкове розслідування щодо діяльності платника податків «М», в межах якого податкові органи мають підстави вважати, що платник податків «М» є власником одного або кількох незадекларованих банківських рахунків у банку «В» держави «В». З досвіду податкових органів держави «С» відомо, що з метою приховування доходів банківські рахунки нерідко відкривають на ім'я родичів. У зв'язку з цим, держава «С» просить державу «В» надати інформацію про всі поточні рахунки в банку «В», відкриті як на ім'я самого платника податків «М», так і на ім'я його конкретних членів родини.

3. Єдність стандартів обміну. Єдиний стандарт звітності (CRS, Common Reporting Standard) дозволяє гармонізувати обмін податковою інформацією між країнами. Він регулює формат даних, процедури обміну та обсяг інформації. Впровадження CRS слугує забезпеченню глобальної уніфікації процедур збору та передачі даних.

4. Автоматизація. Принцип автоматичного обміну інформацією (AEOI, Automatic Exchange of Information) полягає в регулярному обміні податковими даними між

юрисдикціями без необхідності додаткових запитів. Це значно підвищує ефективність виявлення прихованих доходів відповідних осіб. Необхідно інтегрувати системи автоматичного обміну на рівні національних податкових органів.

5. Доступність і своєчасність інформації. Дані мають бути доступними для податкових органів у зручній формі та своєчасно. Важливо забезпечити оперативність передачі інформації для реагування на потенційні ризики ухилення від сплати податків. Необхідно впроваджувати національні системи збору даних, які відповідають міжнародним стандартам ОЕСР.

6. Конфіденційність і безпека інформації. Передача податкових даних має супроводжуватися дотриманням стандартів конфіденційності, щоб уникнути їх несанкціонованого використання або витоку. Необхідно застосовувати сучасні технології шифрування, контролю доступу та аудиту для захисту даних.

7. Справедливість і рівноправність. Обмін інформацією має здійснюватися на рівних умовах між усіма юрисдикціями. Принцип недискримінації дозволяє уникнути домінування окремих країн або регіонів. Необхідно укладати багатосторонні угоди для забезпечення рівноправного доступу до податкових даних.

8. Співпраця та взаємна довіра. Обмін податковою інформацією можливий лише за умови взаємної довіри між країнами. Це передбачає дотримання міжнародних зобов'язань, регулярний діалог та обмін найкращими практиками. Необхідно проводити регулярні перевірки (peer reviews) відповідно до механізмів Форуму глобальної прозорості та обміну інформацією.

Незважаючи на вищезазначені винятки, вимоги національних податкових інтересів або норми банківської таємниці не повинні обмежувати зобов'язання держав-партнерів за угодою обмінюватися податковою інформацією одна з одною.

Однак, обмін банківською інформацією є особливим видом обміну інформацією. Банківська таємниця в ЄС належить до сфери професійних таємниць як й інші види таємниць (наприклад, адвокатська). У країнах ЄС інформація про будь-який відкритий банківський рахунок доступна податковим органам. Також роз-

ширено перелік доходів платників податків, за якими податкові служби країн ЄС зобов'язані автоматично обмінюватися інформацією. До такого обміну включені дані про залишки коштів на рахунках, доходи від продажу фінансових активів, відсотки і дивіденди. Так, наприклад, відповідно до частини 1 статті 59 Директиви Європейського Парламенту і Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, про внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та про скасування директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС держави-члени можуть, в силу положень, встановлених у національному праві, дозволяти розкриття певної інформації іншим підрозділам їхніх центральних органів державного управління, відповідальним у сфері законодавства про нагляд за установами, фінансовими установами та страховими компаніями, та інспекторам, що діють від імені таких підрозділів [2].

Банківська таємниця охоплює всю інформацію, довірену клієнтом тій чи іншій фінансовій установі або зібрану нею щодо свого клієнта, яка може бути використана для персональної ідентифікації клієнта [3, с. 33]. Безсумнівно, банківська таємниця має негативне значення для обміну податковою інформацією з таких причин: труднощі у визначенні та справлянні необхідних сум податків; відсутність рівноправності між платниками податків, які можуть скористатися перевагами банківської таємниці та тими, що не можуть; не сприяє добровільному дотриманню податкового законодавства; ускладнює міжнародне податкове співробітництво.

Частина 5 статті 26 Модельної Конвенції ОЕСР, яка міститься у більшості угод про уникнення подвійного оподаткування, регулює обмін банківською інформацією в такий спосіб: у жодному разі положення частини 3 не повинні тлумачитися як такі, що дозволяють Договірній Державі відмовити в наданні інформації лише тому, що інформація зберігається у банку, іншій фінансовій установі, номінального власника чи особи, яка діє як агентство чи довірена особа, або тому, що воно стосується прав власності особи [5].

Держави по-різному регулюють банківську таємницю. У Німеччині, Австрії та Ліхтенштейні дозволяється розголошувати дані з банківського рахунку померлого спадкодавця в межах процесу щодо успадкування; усі спадкоємці мають право переглядати такі документи, не допускається обмеження доступу до документів когось із цих спадкоємців.

В Австрії, Латвії, Естонії, Польщі та Іспанії банки та їх співробітники зобов'язані зберігати банківську таємницю, яка не має часових обмежень. У цих країнах банківська таємниця може бути розкрита на основі письмового запиту від державних органів, які обґрунтували необхідність отримання відповідної інформації, наприклад, у випадках кримінального провадження [4].

Так, банківська таємниця в Естонії регулюється Законом «Про кредитні інститути». Вона не включає: дані, які є загальнодоступними чи доступні з інших джерел; сукупні дані, в яких не можна ідентифікувати окремого клієнта; інформація про засновників та акціонерів кредитної організації і частку їхніх акцій в статутному капіталі кредитної організації [4].

Кредитна установа зобов'язана розкривати банківську таємницю Банку Естонії для виконання покладених на нього завдань. Також банківська таємниця може бути розкрита на підставі письмового запиту [4]: суду або у випадку, якщо клієнт зазначений в рішенні суду; слідчих органів на підставі постанови про порушення кримінальної справи; податкових органів за умови, що податковий орган не отримав необхідні документи та дані від платника податків; Державного аудиторського відомства; компетентної особи на підставі заповіту/ отримання спадщини третьою особою; компетентної особи, призначеної Фондом гарантування вкладів; іноземного органу банківського нагляду, якщо такий підпадає під дію зобов'язання щодо банківської таємниці.

Деякі держави мають спеціальну базу даних банківських рахунків. Наприклад, у Франції існує база даних усіх відкритих та закритих банківських рахунків FICOBA, доступ до якої надається податковим службам та органам судової влади. База даних "FICOBA" містить інформацію лише з

відкриття та закриття рахунків, і не включає інформацію щодо транзакцій, що проходять по рахунках. Податкові інспектори мають запитувати інформацію щодо транзакцій у банках.

Проте, існує низка держав, що досить чітко охороняють банківську таємницю на законодавчому рівні, що вочевидь перешкоджає розвитку прозорості. Вперше банківська таємниця була розкрита Швейцарією після підписання угоди 19 серпня 2009 року між Швейцарською Конфедерацією та США. У підсумковому комюніке Лондонського саміту «Великої двадцятки», що відбувся у квітні 2009 року, було оголошено, що епоха банківської таємниці завершилась. Відтепер усі країни знімають завісу банківської таємниці з метою оподаткування (Швейцарія, Люксембург, Сінгапур, Гонконг тощо). Тепер «Велика двадцятка» вважає податкову прозорість одним із ключових елементів світової фінансової стабільності.

Крім обміну банківською інформацією, обмін інформацією з непрямих податків також вважається одним з найбільш важливих у зв'язку з тим, що, наприклад, щодо ПДВ застосовується значна кількість схем уникнення сплати цього податку. Найбільш поширеними вважаються: махінації з використанням кругової схеми («карусель»), махінації з використанням схеми «по ланцюжку», махінації за схемою торгівлі «трикутник», махінації з несанкціонованим використанням чужого ідентифікаційного номера для сплати ПДВ при його сплаті, махінації з використанням різниці маржі, махінації під час експорту та імпорту.

Досить поширеною схемою ухилення від сплати податків є податкова махінація типу «карусель», що є формою шахрайства, спрямованої на ухилення від сплати ПДВ. Ця схема використовується для незаконного отримання податкового кредиту чи відшкодування ПДВ із державного бюджету шляхом створення ілюзії законної економічної діяльності між кількома компаніями.

Основними етапами роботи схеми є: 1) створення ланцюга компаній, де учасники схеми створюють кілька юридичних осіб, які виконують різні ролі: перші продають товари чи послуги (постачальники);

другі купують і продають товари далі (посередники); треті – «технічні» компанії, що ліквідуються після завершення схеми; 2) фіктивні операції: компанія «А» продає товар компанії «В» із нарахуванням ПДВ; компанія «В» перепродає товар компанії «С», а та – компанії «D». У підсумку товар повертається до компанії «А» або вивозиться за кордон; 3) несплата ПДВ і незаконне відшкодування: одна з компаній ланцюга не сплачує ПДВ до відповідного бюджету (зазвичай фіктивна); інші компанії заявляють право на податковий кредит чи повернення ПДВ, який фактично не був сплаченим; 4) зникнення технічних компаній: після завершення схеми «технічні» компанії ліквідуються, що унеможливорює податкову перевірку.

У міжнародній торгівлі компанія «Х» у країні «А» продає товар компанії «У» у країні «В». Компанія «У» експортує товар до країни «С», оформляючи операцію з повернення ПДВ. Одна з компаній (наприклад, «Х») не сплачує ПДВ до відповідного бюджету, але компанія «У» заявляє відшкодування цього податку. У підсумку держава «В» зазнає збитків.

Внутрішня «карусель» полягає у наступному. Компанія «А» продає товар компанії «В» із нарахуванням ПДВ. Компанія «В» перепродає товар компанії «С», яка заявляє податковий кредит. Ланцюг завершується поверненням товару до компанії «А» або виведенням коштів через «технічні» компанії, які згодом ліквідуються.

Ознаками схеми «карусель» є наявність фіктивних компаній, які зареєстровані виключно для участі у схемі без реальної економічної діяльності; швидкі перепродажі, коли мають місце операції з одним і тим самим товаром у короткі строки; фальсифікація документів, коли відбувається використання підроблених рахунків-фактур, контрактів і податкових накладних; відсутність реального руху товарів, коли комерційні операції відображаються лише на папері.

Отже, схема «карусель» є складним інструментом для ухилення від сплати податків, що може завдавати значних збитків державному бюджету та національній економіці в цілому. Для її запобігання необхідна прозорість комерційних операцій та підвищення ефективності

роботи податкових органів, впровадження електронних систем контролю (електронних накладних, обліку ПДВ), жорсткий моніторинг транзакцій між компаніями, посилення відповідальності за шахрайство, включаючи кримінальні санкції, міжнародна співпраця для відстеження транснаціональних схем.

Одним із прикладів ухилення від сплати податків є також діяльність компанії Apple. Щоб зменшити податок з прибутку, необхідно було штучно збільшити витрати компанії. Для цього розробляється програмний продукт (програмне забезпечення) вартістю, наприклад, 1000 дол. США. Потім така компанія як Apple створює на Бермудських островах дочірню компанію, якій надає право на використання інтелектуальної власності Apple. І це право оцінюється вже в 10 000 дол. США. В Ірландії Apple створює заводи з виробництва своєї продукції. Юридично ця компанія знаходиться на Бермудських островах. І за податковим законодавством Ірландії компанія сплачує податки там, де вона зареєстрована, тобто на Бермудських островах. На Бермудських островах ставка податку для іноземних компаній становить 0%.

Існує декілька видів обміну податковою інформацією:

1. *Автоматичний обмін податковою інформацією.*

Автоматичний обмін податковою інформацією (Automatic Exchange of Information, AEOI) – це регулярний і систематичний обмін фінансовою інформацією між податковими органами різних країн, що спрямований на виявлення випадків ухилення від сплати податків і забезпечення прозорості в міжнародних фінансових операціях. Головним міжнародним стандартом для автоматичного обміну є Єдиний стандарт звітності (Common Reporting Standard, CRS), розроблений ОЕСР у 2014 році. Станом на сьогодні понад 100 країн взяли на себе зобов'язання впровадити CRS. До них належать: усі країни-члени ОЕСР; великі фінансові центри, такі як Швейцарія, Сінгапур, ОАЕ; Україна є учасником системи автоматичного обміну з 1 липня 2023 року. Ефективність CRS залежить від готовності країн-учасників дотримуватись стандартів і забезпечувати належний захист інформації.

Автоматичний обмін податковою інформацією має такі переваги як зниження ризику уникнення від сплати податків; стримуючий ефект, тобто сприяння тому, щоб платники податків декларували свої доходи, отримані від іноземних джерел; сприяння дотриманню податкового законодавства.

Автоматичний обмін здійснюється щороку без необхідності подавати запит. Передача даних включає фінансові дані про рахунки фізичних і юридичних осіб. Усі юрисдикції дотримуються однакових правил збору та передачі даних. Країни зобов'язані забезпечити безпеку та нерозголошення інформації. Юрисдикції мають дотримуватись однакових стандартів, щоб уникнути «податкових гаваней». Суть «податкових гаваней» полягає в тому, що певні юрисдикції або країни пропонують сприятливі податкові умови для іноземних фізичних або юридичних осіб (низькі або нульові податки, конфіденційність, обмежений обмін інформацією або його відсутність, легка реєстрація бізнесу. Це, зокрема, Кайманові острови, Бермуди, Багами, Сінгапур). Використання «податкових гаваней» часто асоціюється з ухиленням від сплати податків або відмиванням грошей, що викликає занепокоєння у таких міжнародних організацій як ОЕСР.

Фінансові установи (банки, трасти, інвестиційні фонди тощо) надають інформацію податковим органам своєї країни, яка потім передається до відповідних органів влади інших країн. Інформація, що передається в рамках автоматичного обміну, може включати дані про рахунок, зокрема, ім'я, адреса, дата народження власника рахунку, податковий номер резидента, інформацію про юридичну або фізичну особу (включно з бенефіціарними власниками), інформацію про фінансові активи, баланс або вартість рахунку, дохід від відсотків, дивідендів, прибуток від продажу активів тощо.

Дані, що отримуються у межах автоматичного обміну податковою інформацією, застосовують з різною метою, зокрема, автоматичного порівняння з даними, які є у податкових деклараціях, виявлення недобросовісних платників податків; виявлення платників податків, які не подали податкові декларації; аналізу ризиків для

виявлення платників податків, щодо яких необхідно провести податкову перевірку тощо.

Основними проблемами реалізації автоматичного обміну податковою інформацією є: відсутність ідентифікаційного податкового номеру для належної ідентифікації платників податків; використання різноманітних алфавітів; відсутність ресурсів, необхідних для обробки таких обсягів податкової інформації; під час обробки та передачі податкової інформації існує ймовірність появи помилок; питання своєчасності надання інформації. CRS дозволяє виявляти приховані доходи та активи, а також може зменшувати адміністративне навантаження на діяльність податкових органів порівняно зі спонтанним або обміном за запитом.

Так, наприклад, фінансова установа (банк у Швейцарії) збирає дані про рахунки клієнтів, які є резидентами України. Ця інформація передається до податкового органу Швейцарії. Податковий орган Швейцарії щорічно передає зібрані дані до Державної податкової служби України. Україна використовує ці дані для перевірки податкових декларацій своїх резидентів.

## *2. Обмін податковою інформацією за запитом.*

ОЕСР розробила Стандарт обміну інформацією за запитом (Exchange of Information on Request, EOI on Request), який є основним інструментом для протидії ухиленню від сплати податків у міжнародному масштабі. Цей стандарт забезпечує обмін інформацією між податковими органами різних країн для сприяння прозорості та належного адміністрування податків.

У рамках обміну податковою інформацією на запит уповноважений орган влади однієї держави надає відомості у відповідь на мотивований запит іншої держави за згодою щодо виконання певним платником податків податкових зобов'язань у рамках періоду, що перевіряється. Даний вид обміну податковою інформацією є найпоширенішою формою обміну податковою інформацією.

Необхідно зазначити, що направлення запиту про надання тієї чи іншої податкової інформації є можливим лише в тому випадку, якщо вичерпано всі можливості



отримання податкової інформації всередині країни.

Запитуюча сторона має надати обґрунтування, чому конкретна податкова інформація потрібна для розслідування чи адміністрування податків. В наданні цієї інформації не може бути відмовлено через наявність банківської або комерційної таємниці. Інформація, отримана в межах обміну, має використовуватися виключно для визначених податкових цілей і залишатися конфіденційною. Запити мають бути чітко обґрунтованими й стосуватися конкретного випадку; запити без конкретної цілі чи доказової бази є недопустимими.

Запитуюча сторона має надати дані про особу або організацію, щодо якої запитується інформація; період, за який потрібна інформація; обґрунтування необхідності інформації для податкових цілей; чіткий опис запитуваних документів чи даних; пояснення, чому вважається, що запитувана держава володіє такою податковою інформацією.

За обґрунтованим запитом можуть передаватися фінансова інформація (банківські рахунки, рух коштів); бухгалтерські записи, контракти, звіти; інформація про бенефіціарних власників компаній, трастів та інших структур; податкові декларації та інші фінансові дані.

Країни зобов'язані надати запитувану інформацію в розумний строк. Цей стандарт заохочує держави відповідати на запити протягом 90 днів. У деяких юрисдикціях особи, яких стосується запит, мають право знати про запит та можуть звертатися до суду за захистом своїх прав та інтересів. Однак, це право не може використовуватися для затримки чи блокування обміну податковою інформацією.

Так, наприклад, цей стандарт може застосовуватись у боротьбі з офшорами, коли держава А може запросити інформацію в держави В про банківські рахунки резидентів, які ухиляються від сплати податків. Також цей стандарт може застосовуватись у розслідуванні діяльності міжнародних компаній, зокрема, можуть направлятися запити щодо трансфертного ціноутворення чи інформації про реальних власників компаній, які здійснюють комерційну діяльність у кількох країнах.

### *3. Спонтанний обмін податковою інформацією.*

Спонтанний обмін податковою інформацією – це передача інформації від однієї юрисдикції до іншої без попереднього запиту, якщо у передавальній стороні є підстави вважати, що ця інформація буде корисною для іншої сторони у податкових цілях. Цей тип обміну є добровільним і може відбуватися, коли одна з країн виявляє інформацію про потенційні випадки ухилення від сплати податків або податкові ризики, які можуть бути важливими для іншої юрисдикції.

Обмін здійснюється за ініціативою держави, яка володіє певною інформацією для цього. Інформація передається лише в тому випадку, якщо вона може бути корисною для податкових органів іншої країни. Інформація, що передається, має використовуватися виключно для податкових цілей та бути захищена від несанкціонованого розголошення. Такий обмін не передбачає автоматичного отримання інформації у відповідь.

В основі обміну податковою інформацією на спонтанній основі лежить активна участь та співпраця податкових органів та їх посадових осіб. Інформація, що надається спонтанно, може бути корисною, оскільки може свідчити про виявлені у процесі або після закінчення податкової перевірки чи податкового розслідування певні факти. Спонтанний обмін використовується у випадках, коли виявлено інформацію про резидентів іншої країни, які ухиляються від сплати податків; виявлено неправильне використання податкових пільг чи угод про уникнення подвійного оподаткування; у ході перевірок чи розслідувань податкові органи отримують відомості, які мають значення для іншої країни; є підозра на транснаціональні схеми ухилення від сплати податків (наприклад, трансфертне ціноутворення або діяльність офшорних структур).

Спонтанний обмін податковою інформацією може використовуватись, коли країна має підстави підозрювати, що має місце оптимізація оподаткування внаслідок штучної передачі прибутку між групами компаній; якщо платник податків зменшує базу оподаткування чи звільняється від сплати податків, які можуть призвести до

збільшення його податкових зобов'язань в іншій країні; за наявності підстав підозрювати, що інша країна може недоотримати істотну суму податків; якщо здійснюються виплати на користь резидентів іншої країни та є підстави підозрювати, що одержувачі цих доходів не задекларували їх; коли комерційні угоди між особою, яка підлягає оподаткуванню в одній країні, та особою, яка підлягає оподаткуванню в іншій країні, проводяться через одну або кілька країн таким чином, що це може призвести до зменшення податку в одній із країн або в обох країнах.

Іншими прикладами спонтанного обміну є ситуація, коли податкова адміністрація країни «А» виявляє, що резидент країни «В» має незадекларовані банківські рахунки у фінансових установах країни «А» і ця інформація передається до країни «В». Також під час розслідування податкових злочинів держава отримує інформацію про реальних власників компаній, зареєстрованих в іншій юрисдикції, і передає ці дані.

ОЕСР постійно розробляє нові методи підвищення ефективності обміну податковою інформацією (наприклад, стандартизована електронна форма для обміну податковою інформацією). Проте, якість та строки надання відповіді великою мірою залежать від якості, обсягу та характеру запиту. В даний час у статті 26 Модельної конвенції ОЕСР та коментарях до неї не надається конкретних вказівок щодо строків надання відповідей, що може призводити до зниження рівня обміну податковою інформацією, оскільки основною проблемою цього виду міжнародного співробітництва є отримання необхідної інформації після закінчення податкової перевірки, і як наслідок, неможливість використання

такої податкової інформації після спливу великого проміжку часу.

З метою ефективності обміну податковою інформацією державам-членам ОЕСР та державам, які планують увійти до складу ОЕСР, необхідно здійснювати тісне співробітництво з відповідними уповноваженими органами влади іноземних держав, переймати їх досвід, вносити зміни до національного законодавства відповідно до стандартів ОЕСР, дотримуватися рекомендацій ОЕСР з того чи іншого питання.

**Висновки.** Стандарти ОЕСР з обміну податковою інформацією сприяють підвищенню прозорості міжнародного оподаткування та протидії ухиленню від сплати податків, що значно ускладнило використання офшорних юрисдикцій для ухилення від сплати податків, дозволили країнам скерувати величезні суми податкових надходжень до своїх бюджетів та скоротити втрати бюджету, пов'язані з ухиленням від сплати податків, а також фактично змусили багато юрисдикцій відмовитися від жорсткої банківської таємниці, а деякі країни, які раніше вважалися «податковими гаванями», змушені були адаптувати свої законодавства. І загалом стандарти ОЕСР з обміну податковою інформацією значно підвищили рівень прозорості у сфері міжнародного оподаткування та сприяли зміцненню міжнародного співробітництва

Проте, деякі країни та юрисдикції досі не приєдналися до стандартів ОЕСР або імплементують їх із затримкою. Це залишає «лазівки» для недобросовісних платників податків, також мають місце високі витрати на імплементацію та адміністрування зазначених стандартів, а підвищення вимог до звітності створює додаткове навантаження на фінансові установи.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Директива Ради 2011/16/ЄС від 15 лютого 2011 року про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування та скасування Директиви 77/799/ЄЕС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0016&qid=1736938152598>.
2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, про внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та про скасування директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0036&qid=1737153057144>.
3. Exchange of Information and Bank Secrecy, edited by Alexander Rust&Eric Fort, Wolters Kluwer. 2012. 249 p.

4. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України, «Правове регулювання банківської таємниці у державах Європейського Союзу». URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29453.pdf>.

5. Модельна конвенція ОЕСР щодо податків на дохід та капітал. URL: [https://www.oecd.org/en/publications/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-2010\\_9789264175181-en.html](https://www.oecd.org/en/publications/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-2010_9789264175181-en.html).